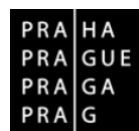

PŘÍRUČKA ŠKOLY PRO ZAČLEŇOVÁNÍ DĚTÍ A ŽÁKŮ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM

MONTESSORI ŠKOLY ANDÍLEK –
MATEŘSKÁ ŠKOLA A ZÁKLADNÍ ŠKOLA, O.P.S.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Praha – pól růstu ČR

Obsah

1. Potřeby dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem	1
Charakteristika dětí s OMJ	1
Zmapování možností podpory pro děti a žáky s OMJ	1
Na co se u dětí s OMJ zaměřujeme?	2
Cíle v práci s dětmi s OMJ	2
Pocity dětí s OMJ	2
Potřeby dětí s OMJ	3
2. Identifikace vhodných opatření	4
Legislativní rámec	4
Montessori pedagogika	4
Personální kapacity a kompetence	6
Přípravené prostředí	6
Dostupnost a kvalita navazujících služeb	8
3. Návrh konkrétních opatření pro začleňování dětí a žáků s OMJ	9
Příprava na příchod dítěte s OMJ	9
Komunikace	10
Čeština jako druhý jazyk	11
Spolupráce s rodiči	12
Přípravené prostředí	12
Individuální studijní plán	13
Další možnosti podpory ve škole i mimo školu	13
4. Zmapování možností zapojení pracovníků školy	14
Ředitelka školy	14
Třídní pedagog	14
Kordinátor podpory dětí s OMJ	14
Dvojjazyčný asistent	15
Ostatní pracovníci školy	15
Mentor/Patron	15
5. Použité zdroje	16

Tento materiál vznikl v rámci projektu Rozvoj demokratické kultury v Montessori školách Andílek, reg. č. CZ.07.4.68/0.0/0.0/20_079/0002103.

1. Potřeby dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem

Ruku v ruce s rozvojem školy přirozeně také roste podíl dětí s odlišným mateřským jazykem, a to na všech stupních vzdělávání, které škola nabízí. Cílem příručky je podpořit a usnadnit pedagogům podporu dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem. Podpora těchto dětí přináší do školy také témata jako jsou proinkluzivnost, demokratická výchova a multikulturní klima. Tato témata nejsou pro školu samozřejmě nová, posouvají se ale díky rostoucímu podílu dětí s OMJ v žebříčku priorit do popředí a přirozeně nutí školu podporu systematizovat.

Celý tým školy musí při své práci myslet na to, že pro děti se často nejedná pouze o odlišný mateřský jazyk, ale o odlišný způsob výuky, odlišnou kulturu a odlišný styl komunikace.

Každé dítě prožívá a zpracovává situaci jinak, s různými emocemi, reakcemi a schopnostmi se adaptovat, orientovat a rozvíjet. Aby příručka byla schopná podpořit pedagogy a celý školní tým v jejich práci, musíme potřeby těchto dětí do určité míry zobecnit.

Charakteristika dětí s OMJ

Jedná se o děti, které často strávily velkou část svého života v jiné zemi, nebo se narodily v České republice, avšak rodičům jiné než české národnosti. Hlavní jazyk, kterým mluví doma a ve své komunitě, není čeština.

Ve škole je tedy nutné paralelně s výukou českého jazyka a s integrací žáků s OMJ dbát také na transkulturalismus, seznamování dětí s hodnotami západoevropské civilizace a s kulturními tradicemi a historií České republiky.

Děti s OMJ jsou:

- děti z migrantských rodin
- děti z migrantských rodin, které mají české občanství
- děti Čechů, kteří se po delším pobytu v zahraničí vracejí zpět do Čech
- děti z bilingvních rodin, kde není mateřským jazykem čeština
- děti azylantů

Současně je nutné si uvědomit, že při práci s dětmi s OMJ pracujeme zároveň s celou rodinou, protože jen tak můžeme dítě podpořit v celkovém začlenění a zvládnutí zátěžového období.

Zmapování možností podpory pro děti a žáky s OMJ

Potřeby dětí a žáků s OMJ monitorujeme od prvního setkání s rodinou, během zápisu do mateřské školy či základní školy, během výuky, na mimoškolních aktivitách i během komunitních aktivit. Pečlivě sledujeme reakci dítěte na důležité události a milníky během školního roku, změny v rodinné situaci nebo třídě.

Mapujeme také průběžně jeho výsledky a případné vzdělávací potíže. Zmapovat možnosti podpory každého dítěte znamená pro školu také práce s rodinou a třídou jako celkem.

Na co se u dětí s OMJ zaměřujeme?

- jaké jazykové úrovně dítě dosáhlo v češtině
- jakého původu je mateřský jazyk dítěte (Jde o slovanský jazyk? Indoevropský?...)
- kterými dalšími jazyky dítě mluví
- věk, kdy dítě přišlo do ČR
- jak dlouho již v ČR pobývá
- odkud dítě přichází
- rodinné zázemí
- kterými jazyky mluví rodiče
- přístup rodičů k montessori programu a vzdělávání vůbec
- předchozí školní zkušenosti
- kulturní zvyklosti, tradice a náboženství dítěte

Cíle v práci s dětmi s OMJ

Cílem naší práce s dětmi s OMJ je naučit se základní jazykové dovednosti v rámci mezilidské komunikace, a to na prvním stupni na úrovni A1 a na druhém stupni na úrovni A2, popř. B1 dle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky.

Dítě musí být schopné zapojit se do výuky v nemateřském jazyce. Tedy v češtině, popř. v angličtině. Tyto dva jazyky jsou v naší škole jazyky vyučovacími.

Získat sociální kompetence ve společnosti, jejíž jazyk se teprve učí a zároveň si osvojit pravidla společnosti, pravidla školy a třídy, která se mohou od jeho kultury lišit. Zároveň je naším cílem, aby si dítě udrželo vědomí své kultury a hrdost na svůj původ.

Pocity dětí s OMJ

Děti prožívají při nástupu do mateřské školy nebo základní školy širokou paletu emocí a pocitů, které jsou často protichůdné. Zvláště děti azylantů, nebo děti žadatelů o mezinárodní ochranu mohly prožít velká emocionální traumata, kulturní šok, odloučení od rodičů, propad životního standardu, mít přerušené vzdělávání, nebo ke vzdělávání vůbec nemít přístup.

Cílem školy je netraumatizovat dítě, vytvořit atmosféru bezpečí a přijetí, proto je dobré znát pocity dětí s OMJ.

Jedná se především o:

- zmatení
- bezmoc a zranitelnost
- frustraci, až depresi
- uzavření se do sebe, apatii
- vzdor až agresí
- izolaci a osamělost
- únavu
- školní neúspěchy
- tlak okolí

Potřeby dětí s OMJ

Děti se musí cítit především bezpečně a kulturně ukotvené, aby bylo možné rozvíjet jejich akademické znalosti, kompetence a talenty. Pro život v České republice je klíčová znalost češtiny a schopnost ji používat.

Děti s OMJ potřebují:

- cítit se v bezpečí (fyzickém i emočním)
- cítit se přijímány
- mít možnost chybovat
- mít možnost jít vlastním tempem
- být v psychické pohodě
- najít si nové kamarády, navázat nové kontakty
- mít kontaktní osobu ve škole, na kterou se mohou kdykoliv a s čímkoliv obrátit
- vytvořit si pravidla, orientační body, plán, cíl a vizi
- naučit se ovládat nový jazyk slovem i písmem
- zažít úspěch
- uchovat si mateřský jazyk a svou kulturu
- být respektovány
- být obklopeny trpělivými dospělými i dětmi
- zažívat empatické reakce svého okolí

2. Identifikace vhodných opatření

Legislativní rámec

Oporu pro práci s dětmi s OMJ poskytuje školský zákon, § 20, jedná se zde konkrétně o žáky – cizince a osoby pobývající dlouhodobě v zahraničí.

Dále vyhláška 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků nadaných, konkrétně pak o žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu odlišných kulturních a životních podmínek.

Montessori pedagogika

Všichni pedagogové v okolí dítěte musí projít montessori vzděláváním jako doplňkem k povinnému vzdělávání viz. Zákon o pedagogických pracovnících.

Výhodou Montessori škol Andílek je vzdělávání založené na Montessori pedagogice, která je nadnárodní, transkulturní, inkluzivní a respektující.

Vychází z psychologických charakteristik a potřeb dítěte, které díky pozorování a přípravě prostředí dokáže individualizovat výuku pro každé jediné dítě.

Rozvíjí dítě po pohybové, jazykové, sociální, emoční a akademické stránce tak, aby bylo samostatným, zdravě sebevědomým, nezávislým a svobodným jedincem, který je zodpovědný za svá rozhodnutí a přispívá společnosti, ať žije kdekoliv.

Do základní školy přecházejí děti většinou ze školy mateřské (95 %). Proto se škola zatím zaměřuje hlavně na práci s dětmi s OMJ v předškolním věku, kdy jsou také kapacity dětí pro rozvoj druhého a dalšího jazyka největší.

Základem práce s dětmi s OMJ na všech úrovních vzdělávání je hlavně podpora rozvoje jazykových kompetencí v každodenním životě, seznámení dětí s kulturně relevantními rozdíly, rozvoj zkušenostních struktur jako základny pro budování jazyka, kulturně podmíněných pohybů a zpracování emocí, společenských zvyklostí a akademických znalostí.

Děti jsou také vedeny v procesu socializace a navazování vztahů, řešení konfliktů, vyjadřování emocí, zkoumání a poznávání fungování společnosti, na druhém stupni se dospívající stávají i tvůrci komunitního života.

Základní metodou montessori pedagogiky je pozorování dětí. Každý pedagog je vycvičen ve vědecké metodě pozorování. Využívá tak vstupní obecné informace o dítěti, vede si záznamy z pozorování a sleduje individuální pokrok dítěte. Na základě tohoto pozorování připravuje dítěti plán dalších aktivit a jednotlivých dílčích cílů, které dítě budou rozvíjet.

Po té znovu pozoruje a vyhodnocuje, zda daný způsob dítěti vyhovuje, či nikoliv. Pozorování je tedy živý proces, který bezprostředně reaguje na potřeby dítěte.

Děti na základní škole pracují často ve skupinách, v nichž se dítě s OMJ může cítit bezpečně, zároveň má vrstevnickou podporu v učení. Učitel monitoruje jeho roli ve skupině a poskytuje dítěti případnou podporu. Časté je také zpracovávání zadaných úkolů či projektů, které dítě samostatně řídí a volí dle svého zájmu. Dítě tedy může postupovat svým tempem, vyhledávat si informace ve vlastním jazyce a propojovat tak svou zkušenostní základnu s novým prostředím i jazykem.

Další výhodou je souběžná přítomnost 3 pedagogů v jedné třídě. Jeden je mluvčí českého jazyka, který vyučuje v češtině, druhý je mluvčí anglického jazyka, který vyučuje v angličtině (jedna z forem metody CLIL), třetí je asistent třídy. Děti s OMJ, které mají výhodu znalosti angličtiny, mají možnost obracet se na anglicky hovořícího pedagoga a dochází u nich k rychlejší adaptaci. Asistent třídy napomáhá žákům s OMJ (zvláště pokud jde o psaní a čtení), žákům se speciálními vzdělávacími potřebami apod.

Dalším klíčovým momentem montessori pedagogiky je připravené prostředí, které tvoří ve spojení s prezentacemi učitele a didaktickým dialogem obsah učiva. V prvních třech ročnících děti hodně pracují s manipulativními pomůckami, které napomáhají porozumění jednotlivých principů v oblasti matematiky, jazyka, kosmické výchovy (historie, biologie, fyzika, chemie, kultura apod.). Tyto pomůcky konkretizují abstraktní procesy a vedou tak děti lépe k jejich porozumění. Pomůcky jsou univerzální a děti nejen s OMJ mohou prožít úspěch. Zároveň tyto pomůcky často dítěti dávají okamžitou zpětnou vazbu a pracují z bezprostřední a bezpečnou kontrolou chyby. Během čtvrtého ročníku s postupující schopností abstrakce děti tyto konkrétní pomůcky opouštějí.

Pomůcky pro kosmickou výchovu mohou být zpracovány v různých jazycích, pokud učitel na základě pozorování a konzultace se speciálním pedagogem, koordinátorem prevence a výchovným pedagogem usoudí, že je to ve prospěch dítěte.

Klíčovým momentem pro děti s OMJ je způsob každodenního plánování práce. Učitelka napíše na tabuli rozpis jednotlivých aktivit, jejich čas a kdo se jich má zúčastnit. Děti se tak přesně orientují v každodenním řádu a fungování třídy. Mají své plánovací zápisníky, kam si zapisují jednotlivé aktivity, úkoly z nich a učí se reflektovat svůj pokrok na setkáních s učitelkou. Tím dochází k rychlejšímu posunu i v jazykové oblasti.

Pokud zobecníme montessori přístup k výuce, můžeme napsat, že žákům i s OMJ přináší tyto výhody:

- individualizaci přístupu a plánování
- dostatečný časový rámec na jednotlivé činnosti, ať už individuální nebo skupinové
- vytváří dostatek prostoru pro komunikaci s vrstevníky, napříč věkově smíšenou skupinou
- vytváří dostatek komunikačních příležitostí s dětmi mladšími (MŠ) i s dospělými
- vytváří pozitivní klima třídy a podporuje socializaci dítěte
- vede k podílu na komunitě
- podporuje porozumění vizualizacemi prezentací a manipulací s konkrétními pomůckami a reálnými předměty
- podporuje multisenzorický přístup učení
- propojuje zkušenostní bázi s novými informacemi
- propojuje jazykové vzdělávání a obsah výuky
- podporuje sebevyjádření a touhu komunikovat
- citlivě pracuje s chybami, vede k sebehodnocení

Montessori vzdělávání je vzdělávání pro život, proto pružně a citlivě reaguje na okamžité dění ve společnosti. Jazykové vzdělávání, sociální aspekty stojí v centru jeho pozornosti.

Personální kapacity a kompetence

Pedagogickému i nepedagogickému týmu je třeba nabídnout vzdělávání v oblasti podpory dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem a v oblasti výuky češtiny jako druhého jazyka. Důležité jsou také kompetence pracovníků v oblasti inkluze, demokratické výchovy, multikulturního prostředí ve škole nebo individualizace podpory a vzdělávání. Pedagogickým i nepedagogickým pracovníkům je třeba nabídnout také proškolení v základech montessori pedagogiky pro daný věk. Cílem je úspěch každého žáka. Toho bude dosaženo pouze v bezpečném prostředí za podpory kompetentních pedagogů a podpůrných pracovníků.

Stěžejní roli zde hrají také finanční prostředky, které umožní škole zapojit do výuky školní asistenty, tlumočníky, dvojjazyčné asistenty nebo školní psychology.

Montessori školy Andílek mají v tuto chvíli k dispozici dvojjazyčného asistenta v mateřské i základní škole, ale bez finanční podpory nebude možné tuto podporu dětem dále nabízet. Kapacity těchto pracovníků jsou navíc už nedostatečné.

Připravené prostředí

V Montessori vzdělávacím prostředí poskytujeme dětem možnost spolupracovat na výzkumných projektech a sdílet informace.

V pracovním bloku si žáci obvykle volí samostatnou práci s Montessori pomůckami, většina lekcí je tak dávaná každému dítěti individuálně. Jedním z prvních znaků, že jsou děti psychicky připraveny na přechod do druhé fáze vývoje, je to, že začnou upřednostňovat práci s jinými dětmi a to tak, aby spolu dosáhly jednoho společného cíle. Z tohoto důvodu jsou lekce v prostředí připraveném pro děti v druhé fázi vývoje prezentovány malé skupince žáků. Žáci, kterým byla prezentovaná stejná lekce, pak mohou pokračovat ve své práci společně.

Pro 1. stupeň je typické duální prostředí – prostředí třídy a prostředí mimo třídu. Děti potřebují zkoumat, bádát, učit se, ale sebezkušenostně a skrz přírodu, studiem z dalších zdrojů za hranici třídy (knihovny, muzea, výpravy za poznáním aj.).

Prostředí 2. stupně, adolescentního programu, je typické potřebou studentů mít svůj prostor pro sebe, ve kterém se mohou projevit, mít za něj spoluzodpovědnost a péči, má mít klidovou část, komunitní a samozřejmě studijní pro akademickou práci. Ve škole tak využívají učebny, ateliér, studovnu, mimo školu poté prostředí terénní výuky.

Připravené prostředí zahrnuje materiál, specifické pomůcky, vybavení a zařízení třídy tak, aby si děti mohly:

- volit práci z nabídky aktivit
- samostatně pracovat podle navržených postupů
- svou práci porovnávat se vzorem, kontrolou nebo kritérii
- zaznamenat si výsledky práce podle daných kritérií
- objevovat a poznávat nové učivo také podle svého zájmu
- další výukové programy, které lze přizpůsobovat individuálním potřebám dítěte pro osvojování poznatků a dovedností

Vlastní plánování a organizace práce dětí – volba pořadí činností, práce podle domluvených termínů dokončení, rozdělování práce pro činnost ve škole nebo domácí úkoly, vede děti postupně k přemýšlení nad rozvržením svého času. Učitel dětem, které to potřebují, přechodně pomáhá v plánování a organizaci času týdenním plánem nebo jiným rozvržením, které dítěti vyhovuje (a také není v rozporu se základními principy práce).

Práce s chybou a sebekontrolou – děti jsou vedeny k sebekontrolě tím, že pomůcky a materiály, se kterými pracují, porovnávají se vzorovým řešením nebo předem stanovenými kritérii. Vlastní chyby si vyhledávají a opravují, chyba je ukazatelem dalšího učení.

Vedení dětí k sebehodnocení – proces, kterému se děti učí již od mateřské školy. Zahrnuje respektování pravidel třídy, práci s chybou a sebekontrolou, připravené prostředí. Děti se učí popisovat svou práci, vlastní spokojenost s ní, porovnat svoji práci s kritérii, ocenit práci nebo najít to, co by mohly udělat jinak. Hodnotí své jednání a chování k ostatním, respektování pravidel třídy.

Děti se sebehodnocení učí postupně – od ústního ocenění jednotlivého úkolu až k písemnému posouzení výsledků školní práce, svého jednání a chování se spolužáky, respektování pravidel třídy za určité období (písemně hodnotí svou práci například na konci školního roku).

Prezentace vlastní práce – je důležitá pro učení se dětí navzájem. Děti získávají nové informace od svých spolužáků, mají možnost učit se z jejich způsobů práce, poučit se z chyb, inspirovat se z originálních nápadů a společně hledat nejlepší řešení. Prezentace práce pomáhá při vedení dětí k sebehodnocení (ocenění, porovnání s kritérii...).

Vedení portfolia vlastní práce – děti si během učení vytvářejí vlastní materiály (tematické sešity, soubory příkladů, informační přehledy...) a spolu s dalšími výsledky své práce si je zakládají podle zadaných pravidel. Učí se materiály třídit a portfolio školní práce je také součástí sebehodnocení dítěte a podkladem pro hodnocení práce učitelem.

Děti s OMJ získávají zvýšenou individuální podporu při všech činnostech, vlastní práci i práce se skupinou.

Dostupnost a kvalita navazujících služeb

Podporou péče o děti a žáky s OMJ jsou také navazující služby, které mohou děti podpořit nejen ve vzdělávání, ale především v začlenění, socializaci a rozvoji komunikačních dovedností. Jedná se především o mimoškolní aktivity, komunitní aktivity, které podporují celou rodinu, volnočasové aktivity pro děti nebo jazykové vzdělávání mimo školu. Spolupráce školy a institucí neformálního vzdělávání je velkým přínosem pro děti s OMJ.

V tuto chvíli nabízí škola kroužky v rámci budovy, a to od vaření přes keramiku a zpěv po sportovní aktivity. Během volnočasových aktivit se může dítě s OMJ zapojit do činností, na které bylo dříve zvyklé a sdílet své koníčky s ostatními dětmi.

Škola pracuje s celou rodinou, protože si uvědomuje, že vzájemná spolupráce je nutným předpokladem k celkovému rozvoji dítěte.

Škola pořádá mnoho komunitních a vzdělávacích akcí jak pro rodiče samotné, tak pro rodiče s dětmi. Rodiče se mohou účastnit Open hours, kdy přijdou do třídy se svým dítětem, a to jim ukazuje, co umí, mohou se účastnit přednášek, Nocí rodičů, kdy pracují sami ve třídách a jsou v kontaktu s ostatními rodiči a učiteli, mohou pravidelně navštěvovat konzultační hodiny učitelů, které se konají jednou týdně. Z komunitních akcí můžeme zmínit podzimní jablkobraní, martinský pochod světel, vázání adventních věnců, vánoční setkání s písněmi dětského sboru, masopustní veselici, jarní tvoření či jarmark.

3. Návrh konkrétních opatření pro začleňování dětí a žáků s OMJ

Návrhy konkrétních opatření pro začleňování dětí a žáků s OMJ vychází ze zkušeností školy a jejího týmu, výsledků mapování prostředí ve škole právě pro tyto děti a možnostech školy a personálu.

Příprava na příchod dítěte s OMJ

Ve školním roce 2022/23 bylo v MŠ 12 dětí s OMJ s těmito mateřskými jazyky: *slovenština, španělština, ruština, ukrajinština, makedonština, maďarština, bulharština* a v základní škole 19 dětí s těmito mateřskými jazyky: *slovenština, ukrajinština, maďarština, bulharština, angličtina, francouzština, italština, chorvatština, uzbečtina*. Přestože škola pracuje zvláště v mateřské škole intenzivně s dětmi s OMJ, nemá bohužel písemně zpracovaná jednotná pravidla či systémové nástroje podpory dětí s OMJ, proto je nezbytně nutná příprava na příchod takového žáka a intenzivní spolupráce s rodinou. Důležité je o dítěti získat maximální množství informací, zjistit možnosti podpory dle aktuální situace školy a rodiny. Zajímají nás informace o rodinné situaci, zemi původu, okolnostech příchodu do ČR, předchozím vzdělání, znalost češtiny, komunikační jazyk dané rodiny a jestli bude rodina v ČR zůstat, případně jak dlouho plánuje v ČR zůstat a jakou roli češtiny vidí v budoucím životě svého dítěte. V případě potřeby zajistíme tlumočnicka pro komunikaci s rodiči a předání základních informací a dokumentů.

Tato příprava je nutná i opačným směrem, tedy směrem k dítěti a rodině. Snažíme se rodině poskytnout maximum informací o škole, třídě, systému vzdělávání, možnostech a nástrojích podpory a systému komunikace.

Dalším úkolem před příchodem dítěte je pak promyslet postup podpory a seznámit s ním celý pedagogický tým. Spolupráce celého školního týmu je naprosto nezbytná. Posledním krokem je práce s třídou, ke které se žák s OMJ připojí. Diskusi na téma různých kulturních prvků a aspektů ideálně začínáme prvky a aspekty, které nás spojují, a následně přecházíme k možným odlišnostem, na které je nutné obě strany připravit. Nastavení pravidel, která jsou přijatelná pro obě/všechny kultury přítomné ve třídě, je naprostou samozřejmostí.

Řešení:

- Zpracovat podklad pro „Přijímací proces dítěte s OMJ“ (např. kdo je přítomen na schůzce s rodiči – ředitelka, třídní, koordinátor; kdo zajistí případné tlumočení + kontakty na tlumočnický jednotlivých jazyků; jaké dokumenty budeme po rodičích požadovat – pojištění, pas dítěte, pas rodičů, RL dítěte, vysvědčení z předchozích škol...; informace o formalitách – rozhodnutí o přijetí, apod.).

- Předat rodičům dokumenty jako např. vzdělávací systém ČR, fungování naší školy, jídelny, školné, co mají koupit, co s sebou do školy, denní řád, plán školy, hodnocení ve škole; pokud bude potřeba návštěva PPP, co dělat.
- Zpracovat pro ZŠ a nechat přeložit do AJ a ideálně mateřského jazyka přijímaného dítěte dotazník pro rodiče ohledně rodinné situace (stejně jako tomu je v DS a MŠ); zajímá nás i důvod a okolnosti stěhování do ČR, správná výslovnost jména dítěte, náboženské, kulturní či osobnostní zvyky, zdravotní stav dítěte, jak zvládá změny, co mu pomáhá při stresu.
- Organizovat pravidelně na konci srpna orientační schůzku pro rodiče nových dětí.
- Zvážit letní intenzivní kurz češtiny před nástupem do ZŠ.
- Zjistit a zpracovat seznam kontaktů důležitých pro rodiče, mít aktuální seznam podpory ze strany státu, možnost uvolnění z výuky českého jazyka apod.
- Sestavit soupis podpory ze strany školy (např. čeština jako cizí jazyk, pravidelná setkání se školní psycholožkou, možnost návštěvy logopedie, výchovné poradenství...).
- Domluvit pravidla komunikace s třídním kolektivem, do něhož nové dítě (i s OMJ) vstupuje.
- Seznámit děti se zemí, odkud dítě přichází, s její kulturou, historií, zeměpisem, zvyky. Tuto prezentaci také může připravit žák sám.
- Naučit se pozdrav ze země, odkud dítě přichází.
- Diskutovat s dětmi případné komplikace a jejich řešení.
- Zaměřit se na nonverbální komunikaci, která je často kulturně relevantní.
- Vybrat patrona/y pro nové dítě stejně jako se vybírají patroni pro nově přichozí prvňáčky.
- Po přivítání dítěte se dítě zapojí do běžné výuky, nijak nezdůrazňujeme jeho odlišnost.

Komunikace

Strukturovaným nástrojem pro zlepšení komunikace budou pro školu vytvořena Pravidla komunikace a andílkův chart – co každý má udělat pro to, aby se mu ve škole lépe pracovalo.

Tato pravidla budou specifikovat také formu komunikace. Co je dobré poslat poštou (např. uvítací dopis dítěti a rodině), co komunikujeme mailem, co na stránkách školy, ve facebookové skupině třídy. Na koho se obracet. Jak řešíme jednotlivé situace.

Možné způsoby komunikace:

- komunikační kartičky
- vizuální slovníček neverbální komunikace (ale pozor, gesta mohou být kulturně odlišná!)
- možnost využívat ilustrované slovníky, dvojjazyčné slovníky, IT techniku a aplikace

Čeština jako druhý jazyk

Jako klíčová se pro děti ukazuje dobrá znalost češtiny. Čeština jako druhý jazyk je tedy klíčovým nástrojem pro podporu dětí s OMJ. Pro školu je tato oblast výzvou. Škola vychází z montessori pedagogiky, kde je výuka druhého jazyka (včetně psaní a čtení) zpracována hlavně pro mateřskou školu. Systematizovat klíčový nástroj podpory dětí s OMJ bude cílem pro další období. Pomoci mohou ověřené metody, například teorie podpory vícejazyčnosti J. Cumminse a jeho rozdělení kognitivního a akademického jazykového vývoje u dětí nebo teorie schématu systematicky rozvíjející čtení a psaní v druhém jazyce.

Je potřeba brát ohled na počáteční jazykovou úroveň dítěte (ta lze ustanovit orientačním testem NPI ČR) a sestavit dítěti jazykový plán, který bude zahrnovat podporu, kterou zajišťuje škola, podporu, kterou zajišťují rodiče a klíčové cíle v daném jazyce.

Dle školského zákona mají na jazykovou přípravu nárok děti, které plní povinnou školní docházku v ČR po kratší dobu než 12 měsíců, mají podle jazykové úrovně nárok na 200 hodin/5 hodin týdně v 1.- 9. ročníku (při jazykové úrovni 0), 150 hodin/3-4 hodiny týdně (při jazykové úrovni 1) a ve 3.- 9. ročníku na 100 hodin/2-3 hodiny týdně (při jazykové úrovni 2 bez znalostí akademického jazyka), a to po dobu 10 měsíců.

Cílovými kompetencemi v práci s dětmi s OMJ je naučit se základní jazykové dovednosti v rámci mezilidské komunikace, a to na prvním stupni na úrovni A1 a na druhém stupni na úrovni A2, popř. B1 dle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky.

V tomto školním roce probíhá jazyková příprava dětí s OMJ skupinově v rámci běžné výuky a prezentací českého jazyka s montessori jazykovým materiálem, a zároveň několikrát týdně individuálně taktéž v rámci běžné výuky.

Běžnou součástí jednotlivých prezentací i v jiných předmětech než je jazyk, je vizuální podpora obrázky a charty, podpora smyslového vnímání a činností a užití manipulačních pomůcek, které napomáhají dětem s porozuměním.

Nápady:

- stanovit rozvrhové a personální možnosti školy vzhledem k počtu dětí s OMJ na ZŠ
- výuka probíhá skupinově a individuálně v období běžné výuky
- pracovat dle jazykové úrovně žáka s lekcemi ČDJ v rámci pracovního bloku
- dle zpracování třídní učitelky, koordinátora a týmu školy může lekce vést asistentka, či učitelka cizích jazyků (podle schopností a kompetencí)
- zpracovat klíčové materiály v jazyce žáka (např. matematické a jiné názvosloví), mít kartičky dvojjazyčné
- podporovat i starší děti při prezentacích vizuálními zpracováními a manipulací s konkrétními předměty

- zvážit citlivě prvotní komunikaci přes třetí jazyk (angličtina), některým dětem přinese bezpečí, jiné může brzdit v rozvoji češtiny

Učebnice

<https://www.cestina2.cz/>: e-learning češtiny jako druhého jazyka pro začátečníky

Spolupráce s rodiči

Naprostou nezbytnou je spolupráce s rodiči či širší rodinou. Je důležité si s rodiči navzájem vyjasnit očekávání, práva a povinnosti. Škola musí trvat na vzájemné komunikaci a rodič si musí být vědom, že má dítě s OMJ a spolupracovat se školou na podpoře jeho specifického vzdělávání.

Nápady na řešení:

- domluvit s rodiči již na úvodní schůzce pravidla spolupráce a komunikace (mail, jakým jazykem, pravidelné návštěvy konzultačních hodin třídního učitele, jak budou podporovat doma dítě – psaní, audioknihy v češtině, česky hovořící chůva, kurzy češtiny jako druhého jazyka...)
- mentoring rodičů ohledně českého školního systému, fungování školy
- doprovod na třídní schůzky a setkání s tlumočením
- napojení rodin na jiné služby a instituce
- pomoc při vyplňování formulářů a dokumentů
- účast na pozorování ve třídách
- kromě společných komunitních akcí zorganizovat i aktivity pro rodiče dětí s OMJ (např. oslava v Čechách netypických svátků, festival jídla, společné tvoření...)
- nabízet pravidelné konzultace a sdílení postupu dítěte

Připravené prostředí

Nápomocné může být vhodně připravené prostředí školy. Zvláště důležitá je vizuální orientace dětí. Mezi nástroje v této oblasti patří například:

- dobrý orientační systém ve škole
- komunikační karty specificky připravené pro potřeby dítěte (mám hlad, jdu na toaletu, prosím pomoc...)
- dvojjazyčné či vícejazyčné označení důležitých prvků
- dostupnost materiálů v mateřském jazyce (knihy, časopisy, noty na písničky atd.)
- jmenovky či fotografie k označení míst dítěte (šatní skříňka, šanony...)
- relaxační kout
- materiály pro výuku češtiny jako druhého jazyka, popř. i materiály pro běžnou výuku v daném jazyce přítomné ve třídě ke každodennímu užití
- kartičky s vizuálně ztvárněnými emocemi
- slovníky a jazykové pomůcky, ilustrovaný slovník nonverbální komunikace
- denní rozpis prezentací, časů a jmen žáků
- využití IT technologie, mobilu, aplikací

Připravené prostředí se týká také chování dětí a pedagogů ve škole v souladu se školním řádem, jehož součástí jsou nástroje a pravidla podporující otevřené proinkluzivní prostředí, vzájemný respekt a podporu každého jednoho žáka. Stěžejní je, aby škola nabízela každému dítěti bezpečné prostředí pro jeho vývoj a vzdělávání.

Individuální studijní plán

Na základě pozorování zpracovává učitelka svou pedagogickou diagnostiku dítěte, pozoruje také jeho posun v jazykové oblasti. Každé dítě tak má svůj individuální plán rozvoje, včetně jazykového. Pokud je potřeba, zpracuje učitelka ve spolupráci se školní speciální pedagožkou Plán pedagogické podpory.

Dále školní tým ve spolupráci s Pedagogicko-psychologickou poradnou a dle platných zákonných norem vyhodnotí, jestli je v rámci podpory dítěte nutné stanovit individuální studijní plán, a to včetně systému hodnocení žáka. Nástroje podpory dětí s OMJ budou ale už součástí Školního vzdělávacího plánu, který obsahuje nástroje práce s dětmi s OMJ, zvyšování proinkluzivnosti školy a rozvoj klíčových gramotností.

Další možnosti podpory ve škole i mimo školu

Součástí celostního přístupu k žákům je také odpolední klub, či družina, popř. kroužky nabízené školou. Z toho důvodu je nezbytná kontinuita práce s dětmi s OMJ, zachovávání pravidel apod. Odpolední pedagogové jsou součástí celého týmu školy a vedou děti k cílům shodným s dopoledními učiteli. Proto je důležité zintenzivnit informační a pedagogické schůzky mezi třídní učitelkou a odpoledními učiteli. Ve volnočasových aktivitách mohou odpolední učitelé zachytit důležité vývojové informace o dítěti. Také se v odpoledních a volnočasových aktivitách projeví specifické jazykové, sociální a emoční charakteristiky dítěte. Spolupráce všech pedagogických pracovníků mezi sebou navzájem a jejich jednotné vystupování vůči rodičům je nezbytné.

Součástí odpoledního programu dětí s OMJ mohou být různé relaxační techniky, či techniky sebevřádění, které vedou k odbourání stresu.

Využití dalších materiálů vhodných pro spolupráci dětí při odpoledních aktivitách: tabulky Logico Piccolo, hry jako tematická pexesa a pexetria, Dix it, Kimovy hry, story cubes...

4. Zmapování možností zapojení pracovníků školy

V příručce naleznou podpůrné informace a nástroje pedagogové, třídní pedagogové, vedení školy, školní asistent, školní psycholog, výchovný poradce, speciální pedagog i nepedagogičtí pracovníci. Opřít se o ni mohou i kolegové z podpůrných profesí, kteří se školou spolupracují, tedy logoped, komunitní pracovník nebo metodičtí pracovníci.

Ředitelka školy

Ředitelka školy utváří kulturu školy jako celostně se rozvíjející organizace. Motivuje pedagogické i nepedagogické pracovníky ke sdílení základních hodnot školy, což je mj. transkulturní přístup, proinkluzivní klima, otevřenost a seberozvoj, přijetí každého člena školní komunity.

Ředitelka školy:

- se orientuje v zákonných podmínkách pro začlenění a podporu žáků s OMJ
- komunikuje s rodinou před přijetím
- vede přijímací pohovor
- sdílí informace s třídní učitelkou a koordinátorem školy
- zajišťuje finanční zdroje na podporu žáků s OMJ a vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků

Třídní pedagog

Klíčovou osobou pro dítě s OMJ je třídní pedagog, který utváří klima ve třídě, úzce spolupracuje s ostatními kolegy, kteří pracují s dítětem a je v úzkém kontaktu s rodiči. Denní kontakt s dítětem dělá z třídního pedagoga hlavní podporující osobu.

Třídní pedagog:

- připravuje třídní skupinu na příchod nového dítěte
- věnuje se adaptaci dítěte
- monitoruje třídní sociální síť a podporuje dobré vztahy ve třídě (pozitivní klima)
- pozoruje dítě, plánuje cíle rozvoje a aktivity, které k nim vedou, vytváří pedagogickou diagnostiku
- vede schůzky s ostatními pedagogy a instruuje je
- spolupracuje s koordinátorem a celým týmem
- shromažďuje informace o pokroku žáka
- komunikuje s rodiči

Koordinátor podpory dětí s OMJ

Přes všechno zázemí a úpravy prostředí školy je naprosto klíčová lidská péče o děti.

Škola by proto měla usilovat o zřízení pozice koordinátora podpory dětí s OMJ, který bude odpovídat za proinkluzivní prostředí ve škole a inkluzivní proces nového žáka.

Koordinátor podpory dětí s OMJ

- se vzdělává v oblasti dětí s OMJ
- orientuje se v novinkách v rámci podpory státu
- získává o novém dítěti co nejvíce informací před jeho příchodem
- účastní se přijímacího pohovoru
- předává informace ostatním v týmu
- podporuje činnost třídní učitelky, učitelky CDJ, poskytuje metodickou podporu a zpětnou vazbu
- vyhledává možnosti vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků v oblasti inkluze nejen žáků s OMJ

Dvojjazyčný asistent

Kromě výuky češtiny jako druhého jazyka existují další nástroje jazykové podpory, které může škola využít. Jedná se především o dvojjazyčného asistenta, který podporuje intenzivně dítě individuálně v prvním roce. Dvojjazyčný asistent pomáhá také celé třídě ve vzájemném porozumění.

Dvojjazyčný asistent:

- provádí úvodní jazykovou diagnostiku žáků, opakuje ji v průběhu roku
- pozoruje dítě, stanovuje cíle rozvoje dítěte zvláště v jazykové oblasti, plánuje činnosti, které k naplnění cílů vedou
- prezentuje v angličtině a zároveň v prvním roce intenzivně napomáhá žákům s OMJ
- pravidelně vyhodnocuje pokrok dětí.
- spolupracuje s třídní učitelkou a ostatními z týmu

Ostatní pracovníci školy

- ostatní pedagogové
- interkulturní pracovník
- výchovný poradce
- školní psycholog
- logoped
- tlumočnick

Mentor/Patron

Osvědčeným nástrojem pro podporu dětí s OMJ je spolužák, který je schopen a ochoten se stát dítěti mentorem nebo patronem a provázet ho denní výukou i mimoškolními aktivitami.

V rámci přípravy na příchod nového dítěte do třídy mohou děti mezi sebou takového patrona, či patrony vybrat. Mentorem se také může stát starší spolužák se stejným mateřským jazykem. Zkušenosti ukazují, že je výhodné, když takovým mentorem jsou dítěti dva spolužáci. Jeden starší, který již má zkušenosti a dokáže pomoci a jeden, který je přibližně stejně starý, nebo mluví týmhž jazykem, nebo prožil podobné okolnosti jako dítě samo. Vhodná varianta je také, když se po určité době děti v roli patrona střídají. Dítě se rychleji adaptuje do fungování třídy a školy, navazuje snadněji vztahy a patroni profitují z pocitu zodpovědnosti. Pedagog podporuje také spolupráci ve skupinách a sleduje sociální síť třídy.

5. Použité zdroje

Do všech fází práce na příručce byli zapojeni relevantní pracovníci školy včetně vedení a také rodiče.

Při sestavování příručky jsme vycházeli z externích zdrojů společnosti Meta, dostupných materiálů z portálů www.inkluzivniskola.cz a www.cizinci.cz. Také ze stránek Ministerstva školství a Ministerstva práce a sociálních věcí.

Portál podpory pedagogických pracovníků vzdělávajících děti/žáky cizince, NPI ČR – <https://cizinci.npi.cz/>.

Příručka a nástroje v ní budou ověřovány během výuky na všech stupních v rámci školního roku 2022/2023. Výsledky ověření budou konzultovány s metodikem školy a odbornými garanty a zapracovány do verze příručky pro školní rok 2023/2024. Příručka bude každý školní rok aktualizována v návaznosti na změnu složení třídy, podmínek školy a personálních kapacit školy.

Příručka zahrnuje opatření a nástroje podpory dětí s OMJ konkrétně pro naši školu. Věříme ale, že může sloužit jako inspirace i pro další školy.

